

§3.12 НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
(Канішевська Л.В., Інститут проблем виховання НАПН України, Лесик А.С., Бердянський державний педагогічний університет)

Вступ. У період повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України особливого значення набуває розвиток у молоді патріотичної свідомості, ціннісних орієнтирів та готовності до захисту територіальної цілісності та незалежності держави. Важливість національно-патріотичного виховання молодого покоління підтверджується низкою нормативно-правових актів, зокрема Законами України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022), «Про основи національного спротиву» (2023), Державним стандартом початкової освіти (2018) та Концепцією Нової української школи (2016).

Молодший шкільний вік є надзвичайно важливим етапом у національно-патріотичному вихованні, адже саме в цей період у дитини закладаються основи світогляду та формуються стійкі моральні цінності й моделі поведінки. Серед них особливе місце посідає любов до Батьківщини, народу, рідного краю та близького оточення.

Проблема національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді знайшла висвітлення у працях сучасних українських педагогів, зокрема І. Беха [1; 2; 3], К. Журби [3]; Л. Канішевської [1; 6; 9; 10; 11; 12; 13; 14], А. Лесик [9], Р. Малиношевського [1; 2; 3], В. Рагозіної [14], О. Остапенка [17], М. Тичика [17], Н. Тарапаки [20], Л. Шкрептієнко [21].

Попри наявність численних досліджень, проблема національно-патріотичного виховання молодших школярів і досі залишається недостатньо розкритою.

Метою статті є теоретичне обґрунтування педагогічних умов національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у позаурочній діяльності.

Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких **завдань**: уточнити сутність понять: «національно-патріотичне виховання молодших школярів»; «національно-патріотична вихованість здобувачів початкової освіти»; розкрити компонентний склад та змістове наповнення національно-патріотичної вихованості здобувачів початкової освіти; визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні національно-патріотичної вихованості молодших школярів; обґрунтувати педагогічні умови національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у позаурочній діяльності.

Для вирішення поставленої мети та завдань використані такі **методи** дослідження: теоретичні – системний аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури – для уточнення понять: «національно-патріотичне виховання молодших школярів»; «національно-патріотична вихованість здобувачів початкової освіти»; синтез, порівняння, класифікація і узагальнення – з метою експлікації змістової структури патріотичної вихованості дітей молодшого шкільного віку; визначення критеріїв, показників та характеристики рівнів національно-патріотичної вихованості молодших школярів; обґрунтування педагогічних умов національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у позаурочній діяльності; емпіричні – діагностичні методи: анкетування, бесіди, метод моделювання проблемних ситуацій (зокрема ситуацій морального вибору, що потребують прояву емпатії, доброзичливості), педагогічне спостереження; педагогічний експеримент – для виявлення реального стану національно-патріотичної вихованості учнів молодшого шкільного віку та обґрунтування

педагогічних умов національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у позаурочній діяльності.

Виклад основного матеріалу. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – «наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності і територіальної цілісності України» [4].

Аналіз педагогічних, психологічних та філософських джерел дозволив уточнити сутність поняття «*національно-патріотичне виховання молодших школярів*» як цілеспрямований, системно організований педагогічний процес, що передбачає формування в здобувачів початкової освіти національної свідомості, патріотичних почуттів і ціннісного ставлення до Батьківщини, українського народу, героїв-захисників України, української історії, української мови, сім'ї, родини та рідного краю.

Молодший шкільний вік є сприятливим періодом для національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти, оскільки:

- закладаються основи світогляду, формуються стійкі моделі моральної поведінки й діяльності, серед яких важливе місце посідають любов до Батьківщини, рідного краю та найближчого оточення;
- розвивається здатність до емпатії й емоційної рефлексії;
- відбувається засвоєння регіональної своєрідності; з'являється інтерес до вивчення української мови та ознайомлення з українською культурою загалом [3, с. 32];

- формуються моральні почуття, цінності та переконання, які відіграють провідну роль у становленні національно-патріотичної свідомості як важливого складника ціннісного процесу формування особистості;
- розвивається моральна сфера, закріплюються стійкі моделі моральної поведінки й діяльності, формується здатність сприймати соціальні норми та виявляти власну позицію щодо ставлення до світу й інших людей [20];
- закладаються основи рефлексії – осмислення власних суджень і вчинків, здатність до самоаналізу [19];
- відбувається розвиток моральної сфери; формуються стійкі навички етичної поведінки та діяльності.

Національно-патріотичне виховання молодших школярів здійснюється у процесі навчально-пізнавальної діяльності як провідної шляхом унесення ціннісних складових у зміст навчальних предметів та інтегрованих курсів. У початкових класах громадянська й соціальна компетентності є міждисциплінарними та реалізуються через усі освітні галузі [3, с. 33].

Вивчення особливостей національно-патріотичного виховання молодших школярів дозволило уточнити сутність поняття «*національно-патріотична вихованість здобувачів початкової освіти*» як результат цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення знань учнів початкових класів про Батьківщину та її історико-культурні надбання, які через емоційно-ціннісне ставлення до рідної країни, відповідну мотивацію та власну участь у патріотично спрямованій діяльності реалізується в поведінці дітей.

Доведено, що основними компонентами в структурі національно-патріотичної вихованості здобувачів початкової освіти є: *когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий*.

Когнітивний компонент національно-патріотичної вихованості учнів початкових класів базується на системі знань про малу й велику

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek LXIX mezinárodní kolektivní monografie

Батьківщину, власний родовід, державну та національну символіку, державну мову, а також соціокультурні надбання українського народу. Цей компонент охоплює оцінні ставлення, судження, переконання; він зорієнтований на формування національно-патріотичної свідомості й тісно пов'язаний з формуванням національно-патріотичних ідеалів.

Емоційно-ціннісний компонент характеризується виявом любові до батьків, родини, гордості за бойові та трудові подвиги українського народу; вірою в незламність нації; передбачає ціннісне ставлення до Батьківщини, героїв-захисників України, свого народу, а також вияв пізнавального інтересу до культурно-історичної спадщини та вивчення української мови.

Діяльнісно-поведінковий компонент національно-патріотичної вихованості молодших школярів репрезентує практичну реалізацію національно-патріотичних намірів через залучення до суспільно значущих справ учнівського колективу та національно-патріотичних свят. Він охоплює активне використання української мови; дбайливе ставлення до природи рідного краю; вміння виявляти доброзичливість, співчуття й співпереживання до інших людей, а також ініціативність, активність.

На основі визначення вищезазначених структурних компонентів поняття «національно-патріотична вихованість здобувача початкової освіти» вважаємо доцільним використання аналогічних критеріїв для характеристики досліджуваного явища.

Виокремлено *критерії та показники* національно-патріотичної вихованості молодших школярів: *когнітивний* (знання про малу й велику Батьківщину, державні та народні символи України, українську мову, свій родовід; усвідомлення власної причетності до малої й великої Батьківщини); *емоційно-ціннісний* (інтерес до знань з історії, традицій і культури України, зацікавленість у вивченні української мови, любов до батьків, родини й

рідного краю, ціннісне ставлення до Батьківщини); *діяльнісно-поведінковий* (участь у патріотично спрямованій діяльності шкільного колективу, використання української мови в повсякденному спілкуванні, уміння виявляти доброзичливість, чуйність, співчуття та співпереживання до інших, ініціативність і активність).

З метою визначення рівня національно-патріотичної вихованості учнів початкових класів використовували такі методи й методики: бесіди «Моя сім'я», «Мій дім, моя вулиця», «Моє місто»; розв'язання проблемних ситуацій; створення ситуацій, які вимагають прояву доброзичливості, чуйності, співчуття та співпереживання до інших, педагогічні спостереження; методики «Державні символи України», «Народні символи України» [21].

За допомогою критеріїв і показників визначено й охарактеризовано рівні національно-патріотичної вихованості молодших школярів: високий, середній, початковий.

Високий рівень національно-патріотичної вихованості притаманний учням початкових класів, які мають сформовані уявлення про малу й велику Батьківщину, державні та народні символи України, свій родовід, а також усвідомлюють власну причетність до малої й великої Батьківщини та володіють українською мовою. Вони виявляють стійкий інтерес до історії, культури й традицій українського народу, любов до батьків, родини і рідного краю, демонструють ціннісне ставлення до Батьківщини і свого народу. Такі учні беруть активну участь у патріотично спрямованій діяльності шкільного колективу, постійно виявляють ініціативність, активність, доброзичливість, чуйність і співчуття до інших.

Молодші школярів із *середнім рівнем* національно-патріотичної вихованості характеризуються фрагментарними та несистематизованими уявленнями про малу й велику Батьківщину, а також знаннями про державні

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek LXIX mezinárodní kolektivní monografie

та народні символи України й свій родовід. Вони володіють українською мовою, проте інколи переходять на російську; виявляють ситуативний інтерес до історії, традицій і культури України, а також до вивчення української мови. Ці учні демонструють любов до батьків і родини, однак лише епізодично допомагають дорослим у домашньому господарстві. Беруть участь у патріотично спрямованій діяльності шкільного колективу, але зазвичай не проявляють активності й ініціативи, намагаються бути доброзичливими, чуйними та співчутливими до інших.

Початковий рівень національно-патріотичної вихованості характерний для здобувачів початкової освіти, які мають лише загальні уявлення про велику й малу Батьківщину та фрагментарні знання про державні й народні символи України. Вони майже не обізнані зі своїм родоводом, недостатньо володіють українською мовою та не усвідомлюють власної причетності до малої й великої Батьківщини. Ці учні не виявляють інтерес до історії, традицій і культури України. Вони також схильні проявляти нестриманість, агресивність, егоїзм, безініціативність і пасивність.

Результати дослідження засвідчили, що високий рівень національно-патріотичної вихованості виявило 28,2 % молодших школярів; середній рівень – 33,3 % здобувачів початкової освіти; початковий рівень – 38,5 % учнів молодшого шкільного віку.

Дані діагностики національно-патріотичної вихованості молодших школярів засвідчили необхідність обґрунтування педагогічних умов національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти у позаурочній діяльності.

Однією з педагогічних умов є залучення ресурсів позаурочної діяльності у контексті проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів.

Позаурочна діяльність – «організовані й цілеспрямовані заняття, які проводяться у вільний від навчального процесу час для розширення знань, умінь і навичок, розвитку самостійності, індивідуальних здібностей і нахилів учнів, а також їхніх інтересів і збагачення корисного відпочинку» [15, с. 22].

Серед ключових засад організації позаурочної діяльності виокремлюємо: добровільність, що передбачає свободу вибору учнями пріоритетних форм активності; системність, яка полягає у налагодженні цілісної взаємодії між усіма суб'єктами освітнього простору – дітьми, педагогами і батьками; антропоцентризм, що виявляється у врахуванні та розвитку індивідуальних нахилів, запитів та інтересів вихованців; варіативність тобто забезпечення широкого вибору напрямів діяльності; креативність, спрямовану на стимулювання й підтримку вчителем творчого потенціалу школярів [7, с. 83–84].

Позаурочна діяльність відкриває можливості для цілеспрямованого національно-патріотичного виховання та регулярної діагностики його результативності серед молодших школярів.

Реалізація національно-патріотичного виховання у позаурочній діяльності передбачає розвиток емоційно-ціннісної сфери дитини через: вивчення народних традицій і пошану до родини (народознавчий аспект); осмислення історичного шляху та символіки України (українознавчий аспект); дослідження локальної історії та збереження пам'яті про свій рід (краєзнавчий напрям).

Реалізація вищезазначеної педагогічної умови відбувалась завдяки поєднанню традиційних та інноваційних форм: від ранкових зустрічей, вивчення забавлянок, лічилок, скоромовок, прислів'їв, прикмет, традицій, обрядів, виховних годин («Виховання громадянина-патріота»; «Народні символи України»; «Славетні імена України: Тарас Шевченко. Життя і

творчий шлях»; «Про справжню козацьку дружбу»; «Права і обов'язки людини. Конституція України); бесід за сюжетом оповідань, легенд, фільмів, прочитаних книг; розповідей про події героїчного минулого й сучасного в Україні; проведення заходів з відзначення національно-пам'ятних дат, уроків мужності, конкурсів патріотичної пісні, зустрічей з ветеранами АТО/ООС і російсько-української війни, благодійних ярмарків до інтерактивних подорожей життєвими та творчими шляхами видатних українців.

Наступна педагогічна умова – *залучення дітей молодшого шкільного віку до проєктної діяльності національно-патріотичної спрямованості.*

Проєктна діяльність виступає потужним інструментом у процесі формування патріотичних почуттів учнів початкової школи.

Реалізація проєктів за участю молодших школярів здійснюється згідно з визначеним алгоритмом.

На початковому етапі відбувалося спільне визначення мети та завдань, після чого під час планування формувалася рада справи та розподілялися ролі.

Організаційний складник передбачав детальне опрацювання та корекцію програми дій. Етап практичного використання фокусувався на активності та самостійності школярів, що сприяло їхньому самоствердженню через конкретні вчинки. Завершальним акцентом стало колективне обговорення результатів, що дозволили оцінити ефективність підготовки та реалізації проєкту [7, с. 157–158].

Молодші школярі брали участь у наступних проєктах: «Наша допомога ЗСУ», «Я і мої бабусі і дідусі», «Я і мої прабабусі і прадідусі», «Я і мій родовід, родинні реліквії», «Пізнай Україну».

Проєкт «Я і мої бабусі і дідусі» спрямовувався на вивчення молодшими школярами історії свого роду та ближче знайомство з долями старших членів

сім'ї. Ключовий акцент було зроблено на суспільній діяльності дітей, батьків і дідусів з бабусями. Школярі не лише вивчали родовід, а й навчалися документувати усні розповіді, збирати фольклорну спадщину (від колискових до народних легенд). Практичним результатом цієї роботи стало створення «Родинних куточків», де були представлені напрацювання учнів.

Виховний процес базувався на поєднанні гри та спільної творчості всіх членів родини. Працюючи над проєктом, діти документували життєдописи своїх предків і разом із дорослими збирали казки, легенди, пісні. Результативність такої роботи підтвердилася створенням у класі тематичних «Родинних куточків», що об'єднали зібрані матеріали.

Реалізація проєкту «Я і мій родовід, родинні реліквії» дозволила учням опанувати навички презентації сімейних реліквій та дослідити історію власного походження. У процесі роботи молодші школярі вивчали біографію членів родини, брали інтерв'ю у дорослих, працювали з літературними джерелами, знайомились із тлумаченням понять: «генеологія», «родовід»; здійснювали пошук прислів'їв про сім'ю, старших членів родини.

Завершальним етапом проєкту стало проведення заняття «Моральні цінності мого народу. Традиції поваги, турботи, співчуття й допомоги людям».

Під час заходу молодші школярі дізнавалися про основні виховні традиції в Україні, вчилися виявляти шанобливе ставлення до культурних традицій українського народу, визначали взаємозв'язок між минулим і сучасним, вчились орієнтуватись на народні традиції у ставленні до старших, молодших, немічних.

Методичний арсенал занять містив рольові ігри за тематикою календарних свят і аналіз ситуацій морального вибору, що сприяло внутрішній рефлексії учнів.

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek LXIX mezinárodní kolektivní monografie

Мета проєкту «Пізнай Україну» – формування основ національної свідомості та виховання патріотизму в учнів початкових класів. Пріоритетними завданнями проєкту були: систематизація та розширення знань молодших школярів про державність та національну ідентичність; розвиток навичок самостійного пошуку, аналізу та класифікації інформації за визначеною проблематикою; стимулювання пізнавального інтересу до дослідницької ініціативності учнів початкових класів.

Виховний потенціал проєкту реалізувався через ознайомлення з історичними пам'ятками та постатями, що творили історію. Завдяки картографічним вправам та зверненню до популярних проєктів (зокрема «Сім чудес України»), діти не лише отримували нові знання, а й переймалися гордістю за свій народ.

Наступна педагогічна умова – *партнерська взаємодія закладу освіти та родинного середовища у національно-патріотичному становленні особистості молодшого школяра*.

Дослідниця Т. Кравченко зазначає, що оптимальна взаємодія закладу освіти та родинного середовища ґрунтується на дієвому співробітництві, узгодженні виховних дій, які реалізуються стосовно виховання і розвитку дитини кожним із соціальних інститутів. Лише за таких умов підвищується не тільки батьківський понетціал, а й збільшується сукупний ресурс сім'ї і школи як партнерів, що взаємодіють [16, с. 15].

Партнерську взаємодію сім'ї та закладу освіти доцільно трактувати як узгоджену систему виховних впливів педагогів і батьків, спрямовану на формування патріотизму в учнів початкової школи.

Ключовим завданням було сформувати у батьків розуміння необхідності національно-патріотичного виховання дітей в сім'ї.

У процесі роботи з батьками використовували різноманітні форми роботи: бесіди, круглий стіл, індивідуальне, групове та дистанційне

консультування сімей, гру-практикум, тематичні дискусії, однакомлення з пізнавальними сайтами із сімейного виховання, залучення до проєктів «Наша допомога ЗСУ», «Пізнай Україну».

Організація індивідуальних тематичних консультацій передбачала реалізацію таких змістових компонентів: 1) здійснення інформаційного обміну, що забезпечував формування об'єктивного уявлення про труднощі, з якими стикаються батьки у процесі національно-патріотичного виховання у сімейному середовищі; 2) надання емоційної підтримки та стимулювання інтересу батьків до розвитку ціннісно-емоційної сфери дитини; 3) трансформація батьківських установок щодо проблеми національно-патріотичного виховання в сім'ї.

Зокрема, для батьків учнів молодшого шкільного віку було організовано індивідуальне консультування: «Як виховати в дитини любов до рідного краю», «Як розповісти дитині про любов до Батьківщини», «Як виховати патріотизм у дітей».

Групове консультування батьків реалізовувалося у вигляді бесіди із запитаннями та відповідями. Крім того, застосовувалося дистанційне консультування сімей із використанням платформи Skype, у межах якого здійснювалося обговорення проблеми національно-патріотичного виховання дітей в сімейному середовищі та обмін практичним досвідом.

Під час взаємодії з батьками використовували такі ігрові сюжети, які допомагали їм аналізувати типові ситуації, що виникають в сім'ї, коригують свій вплив на дітей.

Зокрема, з батьками учнів початкових класів було організовано бесіди: «Як виховати в дітей поважне ставлення до бабусі й дідуся», «Чому важливо спілкуватись з дитиною українською мовою», «Як сформувати у дитини інтерес до вивчення історії, традицій України».

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY

Svazek LXIX mezinárodní kolektivní monografie

Так, обмін думками щодо проблеми національно-патріотичного виховання дітей в сім'ї відбувся під час проведення круглого столу «Роль батьків у формуванні ціннісного ставлення до Батьківщини в молодших школярів». Зокрема, було розглянуто актуальні питання національно-патріотичного виховання молодших школярів, наголошено на важливості особистого прикладу батьків у формуванні патріотичних цінностей у дітей.

Серед форм роботи з батьками особливу увагу приділяли тематичним дискусіям, спрямованим на обговорення проблем національно-патріотичного виховання дітей. Зокрема, було організовано дискусію на тему «Чому важливо формувати патріотичні почуття у дітей молодшого шкільного віку?». Під час її проведення створювалася атмосфера довіри, що сприяла відкритому висловлюванню батьками власних думок і аргументів щодо порушеної проблеми, а також пошук конструктивних шляхів її розв'язання. Крім того, батьків ознайомили з пізнавальними онлайн-ресурсами з питань сімейного виховання («Український сімейний ресурс», «Моя дитина», «Секрети родинної педагогіки» тощо), а також із інтернет-ресурсом українознавчого спрямування – порталом «Таємна Січ» [18, с. 135–136].

Батьки активно долучалися до організації та проведення щорічних загальноосвітніх виховних закладів, зокрема: «Дня знань», «Дня захисника України», «Дня Збройних сил України», «Дня матері», «Дня батька». «Дня Конституції України», «Дня пам'яті і примирення» та інших. Окрім цього, вони брали участь у підготовці й проведенні циклу різдвяних свят (свято Андрія, Миколая) та великодніх заходів, зокрема у спільному з дітьми виготовленні писанок і крашанок. Також залучали батьків до участі в родинних заходах – святі «Нехай квітує дерево родинне» та святі-конкурсі «З Україною в серці».

Наведемо фрагменти проведення окремих родинних свят.

Родинне свято «Нехай квітує дерево родинне» було спрямоване на розширення уявлень молодших школярів про українську родину, виховання поваги до батьків і сімейних цінностей, а також збереження родинних традицій.

Зокрема, у номінації «Наш родовід, обереги, реліквії» кожна сім'я представляла власне родинне дерево. Найчастіше його зображували у вигляді дуба, де найменший листочок символізував дитину, гілки – батьків, їхніх братів і сестер, стовбур – дідусів і бабусь, а відростки – їхніх батьків і сестер. Коріння ж уособлювали прабатьків дідусів і бабусь. Таким чином, чим міцнішим є родове дерево, тим численнішою постає родина.

Під час створення родинного дерева батьки спільно з дітьми намагалися зібрати якомога повніші відомості про членів родини, зазначаючи роки життя, імена, прізвища та по-батькові, а також використовуючи сімейні фотографії й документи.

Далі зачитувалися уривки з учнівських творів «Найдорожчі люди», написаних заздалегідь. За поданими описами батьки намагалися впізнати твори своїх дітей. Після цього кожна сім'я створювала «Дерево родинної дружби і любові», на гілках якого діти разом із батьками розміщували сердечка з іменами близьких і дорогих для родини людей.

Друга номінація – «Родинні звичаї та обряди». У її межах кожна сім'я представляла власні родинні звичаї та обряди засобами театралізації, хореографічних композицій, писенного виконання та фольклорної творчості.

У номінації «Світ родинних захоплень» батьки разом із дітьми презентували вироби, виготовлені власноруч, зокрема, серветки, рушники, вишиванки, прикраси, сувеніри та ляльки-мотанки.

Родинне світо-конкурс «З Україною в серці» було спрямоване на виховання патріотичних почуттів у здобувачів початкової освіти. На початку

заходу для молодших школярів та їхніх батьків було представлено «Легенду про трьох синів» [5, с. 6].

Потім заделегідь підготовлені учні розповідали про улюблені рослинні символи українського народу: калину, вербу, тополь.

Далі відбувся конкурс «Віночок української поезії» (діти і батьки читали вірші про Україну). У процесі роботи батьків знайомили з кращими практиками національно-патріотичного виховання дітей у сім'ї, якими ділилися інші учасники. Застосовувався метод переконання у поєднання з іншими педагогічними методами через проведення бесід, індивідуальних консультацій.

Висновки. Реалізація педагогічних умов національно-патріотичного виховання здобувачів початкової освіти сприяло підвищенню рівня їхньої національно-патріотичної вихованості, зокрема покращенню таких показників, як: знання про малу і велику Батьківщину, державні та народні символи України; українську мову, свій родовід; посилювало усвідомлення власної причетності до малої та великої Батьківщини, інтерес до історії, традицій і культури України, вивчення української мови, любов до батьків, родини та рідного краю, ініціативність, активність.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми національно-патріотичного виховання молодших школярів у позаурочній діяльності. Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у підвищенні результативності післядипломної підготовки вчителів початкових класів із означеної проблематики.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д., Канішевська Л.В., Малиношевський Р.В. Стратегія військово-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти України: реалії та орієнтовні позиції. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2023. Т. 5. Вип. 2. С. 1–7. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5202>

2. Військово-патріотичне виховання дітей та учнівської молоді в системі освіти України: стратегічні напрями / за ред. І. Д Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. 32 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736802/1/Стратегічні%20напрями.pdf> (дата звернення: 15.04.2026 р.).

3. Журба К.О., Бех І.Д., Канішевська Л.В., Корнієнко А.В., Малиношевський Р.В., Рейпольська О.Д. Виховні засади утвердження української національної ідентичності. Методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2024. 124 с.

4 Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 22.02.2026).

5. Гонтарук М. З Україною в серці. Заочна подорж. *Класному керівнику. Усе для роботи* № 1(85) січень 2016. С. 5–9.

6. Канішевська Л.В. До питання військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах воєнного стану: організація і результати всеукраїнського опитування. *Наука і техніка сьогодні (Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*. 2024, № 2(30). С. 544–552. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2\(30\)-544-552](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-2(30)-544-552)

MODERNÍ ASPEKTY VĚDY
Svazek LXIX mezinárodní kolektivní monografie

7. Канішевська Л.В., Сухопара І.Г. Формування толерантності в молодших школярів в позаурочній діяльності: теорія і практика: монографія. К. : Компрінт, 2017. 403 с.

8. Канішевська Л.В., Вишнівська Н.В. Виховання милосердя в учнів молодшого шкільного віку у позаурочній діяльності: монографія. К.: ЦК «Компрінт», 2017. 320 с.

9. Канішевська Л.В., Лесик А.С. Педагогічні умови національно-патріотичного виховання молодших підлітків у позаурочній діяльності. *Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка»; Серія «Психологія»; Серія «Медицина»)*. № 7(53). 2025. С. 449–460. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-449-460](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-449-460)

10. Канішевська Л.В. Підготовка старшокласників шкіл-інтернатів до життєдіяльності у відкритому суспільстві (вихідні концептуальні положення). *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Вип. 15. Кн.2 Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. С. 88–97.

11. Канішевська Л.В. Дослідження проблеми підготовки старшокласників шкіл-інтернатів до самостійного життя. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Кіровоград: Імекс – ЛТД. 2013. Вип. 17, Кн. 1. С. 293–299.

12. Канішевська Л.В. Виховуємо соціально зрілу особистість : [наук.-метод. посіб.]. К. : Ін-т пробл. виховання АПН України, 2009. 158 с.

13. Канішевська Л.В. Педагогічні основи виховання соціальної зрілості учнів старших класів шкіл-інтернатів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. К. : Стилос, 1998. 163 с.

14. Канішевська Л.В, Рагозина В.В. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників закладів загальної середньої освіти: результати

всеукраїнського опитування. Препринт (аналітичні матеріали). Івано-Франківськ: «НАЇР», 2024. 40 с. DOI: <https://doi.org/10.32405/978-617-8011-86-4-2024-40> ISBN 978-617-8011-86-4

15. Кобзар Б.С., Постовойтов Є.П. Специфіка позаурочної виховної роботи з учнями шкіл-інтератів для дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. К. : Стилос, 1997. 314 с.

16. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи. Монографія. Київ: Фенікс, 2009. 416 с.

17. Остапенко О., Тимчик М. Стан військово-патріотичного виховання старшокласників в умовах ідейно-світоглядної конфронтації: аналіз результатів дослідження. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Київ: Інститут проблем виховання НАПН України, 2020. Вип. 24. Кн. 2. С.56–71.

18. Павлушенко О.А., Мазай Л.Ю., Прокопчук Л.В., Павликівська Н.М. Інтернет-ресурси як засади формування національно-патріотичного світогляду студентів. *Інформаційні технології та засоби навчання*. 2021. Т.85. № 5. С. 130–146.

19. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навчальний посібник. К. : Академвидав, 2011. 368 с.

20. Тарапака Н.В. Національно-патріотичне виховання молодших школярів в контексті сучасних запитів. *Gurrent scientific goals, approaches and challenge*. March 22, 2024/ Riga, Republic of Latvia. Collection of scientific papers «SCIENTA», 2024. P. 80–82.

21. Шкребтієнко Л.П. Виховання патріотичних почуттів у дітей старшого дошкільного віку засобами художньої літератури : дис. ... канд. пед. наук. Одеса, 2019. 298 с.